

AKTUELLA BÖCKER

Jan Otto Andersson
är pensionerad nationalekonom
från Åbo Akademi.

En stor berättelse om den smala frihetskorridoren

Daron Acemoglu och James A. Robinson belys sin berättelse med färgstarka nya begrepp. Om balansen mellan stat och samhälle upprätthålls kan den röda drottning-effekten råda; du måste, som i sagan om Alice i underlandet, springa om du vill behålla din position. När staten stärks och tar över alltmer krävande uppgifter, måste också samhället aktivera sig för att hålla Leviathan tyglad.

Daron Acemoglu och **James A. Robinson** nådde bästsäljarstatus med sin bok *Why Nations Fail*. De framhöll skillnaden mellan "inklusive" och "extraktive" ekonomisk tillväxt. Författarparet har överträffat sin tidigare prestation genom boken *The Narrow Corridor. States, Societies and the Fate of Liberty*. Med hjälp av en enkel figur med två axlar – "statens styrka" och "samhällets styrka" – bygger de upp en stor berättelse med hjälp av hundratals anekdoter och mindre berättelser, med avstamp i Gilgamesh och med Rehn-Meidner-modellen som avslutning.

"Den smala korridoren" bestäms av balansen mellan statens och samhällets styrka. Om staten är för svag blockeras friheten av "normjärnburen", eller ännu värre av "Warre", en "frånvarande Leviathan", i vilken människans liv är "ensamt, fattigt, gräsligt, grymt och kort", som **Thomas Hobbes** uttryckte det. Om staten är för stark i förhållande till samhället, blir regimen despotisk och exploaterande. Eliten berikar sig genom att använda staten och begränsar samtidigt allmänhetens frihet. En sådan "despotisk Leviathan ... tystar sina medborgare och struntar i deras önsningar. Den dominerar dem, rådbråkar dem och mördar dem. Den stjälar frukten av deras arbete eller hjälper andra att göra det." (s. 17)

Endast inne i korridoren kan frihet blomstra. Om balansen mellan stat och samhälle upprätthålls kan "the Red Queen effect" (den röda drottningeffekten) råda; du måste, som i sagan om Alice i underlandet, springa om du vill behålla din position. När staten stärks och tar över alltmer krävande uppgifter, måste också samhället aktivera sig för

att hålla Leviathan tyglad. Om samhället lyckas med detta stärks friheten och välståndet tack vare den röda drottning-effekten. Om samhället inte förmår kontrollera Leviathan lämnar landet korridoren och blir alltmer tyranniskt. Den ekonomiska tillväxten blir "despotisk". Om staten inte kan kontrollera samhället – om staten urarar till en "pappersleviathan" – uppstår laglöshet och anarki, förlust av både frihet och välstånd.

Färgstarka nya begrepp

Som framgår av denna skissartade introduktion belamrar Acemoglu och Robinson sin berättelse med färgstarka nya begrepp. Författarna bryr sig inte om att definiera dem på andra sätt än med en mängd exempel. Kina – både det imperiala och kommunistiska – illustrerar den "despotiska Leviathan". Den "frånvarande Leviathan" och "normjärnburen" representeras av Tiw, en statslös nigeriansk folkgrupp, som bygger på släktband. Också Libanon utgör en frånvarande Leviathan, men formellt är Libanon en stat och betecknas som en "pappersleviathan", en statstyp som finns i många afrikanska länder i dag. "Den tyglade Leviathan" och "den röda drottning-effekten" presenteras först med hjälp av England och USA.

Författarna illustrerar vad som händer beroende på vilken position ett land eller folk har i förhållande till korridoren, som växer snett uppåt från origo. Hur kan ett land komma in i korridoren? Vad kan leda till att det hamnar utanför den? Vilka faktorer avgör hur bred korridoren är? Hur påverkar globaliseringen den liberala demokratins öde?

Boken engagerar sig sällan med andra teoretiker. De enda inspiratörerna verkar vara Thomas Hobbes och **Friedrich von Hayek**. De drar i motsatta riktningar. Hobbes insåg nödvändigheten av en stark stat, men bortsåg från vikten av ett starkt medborgarsamhälle. Hayek förstod hur viktig en stat är, men han motsatte sig statlig intervention och styrning i syfte att förbättra medborgarnas liv och frihet.

Acemoglu och Robinson undviker den konventionella kapitalism/socialism-dikotomin. De ägnar inget intresse åt **Adam Smith** eller **Karl Marx**. Deras intresse riktar sig mot mindre kända forna auktoriteter: den arabiska historikern **Ibn Khaldoun**, den kinesiska filosofen **Shang**

Yang (född 390 f.Kr.) och den indiska lärde **Kautilya**, som omkring 324 f.Kr. skrev *Arthashastra* – en avhandling om statskonst och rollfördelningen mellan kasterna.

I och utanför korridoren

Fängslande är de parvisa jämförelser mellan länder i och utanför korridoren som tas upp i boken. Å ena sidan har vi det demokratiska, demilitariserade och välmående Costa Rica, å andra sidan det våldsamma och korruperade Guatemala. Under chockbehandlingen på 1990-talet lyckades Polen komma in i korridoren, men inte Ryssland trots försvagningen av statsmakten. Ett tredje historiskt intressant par är den schweiziska konfederationen och Brandenburg-Preussen. Båda tvangs av aggressiva grannar att bygga upp en stark armé. Schweiz utvecklades till en federation och flyttade in i korridoren, medan krigssatsningarna skuffade ut Preussen ur korridoren och "snabbt utvecklades längs den despotiska vägen". (s. 275)

Utvecklingen har ofta avgjorts av om arbetskraften varit fri eller tvångsrekryterad. Förekomsten av lönearbetsrelationer i den sydafrikanska industrisektorn bidrog till att underlätta en kompromiss mellan raserna, medan det i Sydrhodesia/Zimbabwe endast fanns gruvor och farmer som drevs med tvångsarbete.

Acemoglu och Robinson spårar den historiska väg som den "tyglade Leviathan" och "den röda drottning-effekten" tagit. Det börjar i Aten med **Solons** och **Kleisthenes** statsförfattningar. En viktig roll spelades av ostracismsystemet, med hjälp av vilket mäktiga individers dominans kunde stävjas.

Från Aten förflyttas läsaren till stadsstaterna i norra Italien. Kommunbegreppet uppstod när medborgarna började utmana och störta sina kyrkliga och världsliga överlordar. Redan på 1000-talet revolterade en rad städer och på 1100-talet följde Pisa, Siena, Milano, Genua, Florens, Pavia, Bergamo och Bologna efter. På väg-

"Den stora berättelsens sista hjälte är den svenska socialdemokratin, 'kohandeln' mellan arbetare, bönder och industrialister."

garna i Palazzo pubblico i Siena finns tre fresker: *Allegori över gott styre*, *Effekter av gott styre* och *Allegori över dåligt styre*. Författarna använder flera sidor för att analysera symboliken. Berättelsen fortsätter med sociala och tekniska innovationer som kännetecknade denna period, från ibruktageandets av det arabiska numeriska systemet och mekaniska klockor till dubbel bokföring och aktiebolag. Anekdoten om hur **San Franciscus** fick sitt namn för läsaren från Assisi till champagnemarknaderna i norra Frankrike.

Acemoglu och Robinson tar äran åt sig för att ha upptäckt ”den europeiska saxen” – förningen mellan den romerska statens administrativa tradition och de germanska stammarnas rådpläningsammansamlingar. Bland alla teorier om varför Västeuropa blev det ledande området i världen fokuserar författarna på denna europeiska sax och finner den vara överlägsen andra förklaringar. Frankrike, Nederländerna, Tyskland, England och Skandinavien gick in i den smala korridoren och blomstrade tack vare den röda drottning-effekten.

Oroande utveckling i USA

Berättelsen om den röda drottning-effekten tar sig därefter till andra sidan av Atlanten. Förenta staternas historia tolkas i termer av hur framgångsrik utveckling uppnås inom den smala korridoren. Skildringen svärtas emellertid av den djupa rasismen. En dramatisk anekdot – mordet på en svart man av en vit polis i Ferguson – öppnar berättelsen. Ett genomgående tema i boken är hur frihet för viktiga grupper – svarta, ”oberörbara”, kvinnor – har begränsats, med olyckliga konsekvenser för hela samhället. Utvecklingen i dagens USA behandlas med oro på grund av tre hot: ”Unshared Prosperity”, ”Unhinged Wall Street”, och ”Supersized Firms”.

Den allt ojämnare inkomstfördelningen, den obehärskade finanssektorn och de överstora bolagen leder till politisk polarisering och ekonomisk ineffektivitet. Den försvagade tilliten till de demokratiska institutionerna, såväl i staten som i medborgarsamhället, leder till ”a Zero-Sum Red Queen” och riskerar att kasta ut landet från den smala frihetskorrideren.

Den stora berättelsens sista hjälte är den svenska socialdemokratin, ”kohandeln” mellan

arbetare, bönder och industrialister. Efter trettioårsdepressionen inledde Sverige det som skulle bli ”ett ikoniskt exempel på den samtidiga expansionen av statens och samhällets kapacitet, framdriven av den röda drottning-effekten”. (s. 467)

Fångar läsarens fantasi

Boken är välskriven. De snabba övergångarna från individuella öden till fascinerande kulturer och samhällen, från forntida myter till dagens problem, fångar läsarens fantasi. Det är förvånande att två akademiskt erkända ekonomer har skrivit boken. Inte en enda matematisk formel eller statistisk tabell; endast den återkommande enkla figuren med den smala korrideren och pilar som visar hur samhällena har utvecklats utanför eller innanför, in i eller ut ur korrideren. Inga hänvisningar i själva texten, men omfattande bibliografiska essäer till varje kapitel i slutet av boken. Referenslistan sträcker sig över 32 sidor.

Var jag besviken för att boken innehöll så lite teoretiska reflektioner eller att den var stum om hur man ska mäta de två grundläggande maktvariablerna eller graden av frihet och välstånd? Knappast alls! Kaskaden av exempelfall stärkte berättelsens trovärdighet. Men några luckor vill jag ändå framhålla. Var kommer nationalism och imperialism in i bilden? Är chanserna för länder som befinner sig utanför korrideren att uppnå en långsiktig utveckling så dåliga som författarnas exempel och prognoser framställer det? Är Kina, Indien och Ryssland dömda att misslyckas? Boken stimulerar till många funderingar och antagligen också till ny forskning.

Daron Acemoglu och James A. Robinson: The Narrow Corridor. States, Societies and the Fate of Liberty. Viking, an imprint of Penguin Books, 2019, 558 sidor.

